

Valențele pastoral-misionare ale bioeticii ortodoxe contemporane

Cosmin LAZĂR*

***Abstract:** Bioethics was born in the United States in the 1970's as an urgent necessity, aimed at meeting the challenges of its time. These challenges were seen as being so threatening to humanity, that the American oncologist Van Rensselaer Potter, who coined the term bioethics, called it "the science of survival". Today we can observe two types of bioethical models, based on clear-cut differences between orthodox Christian views, particularly those about life, and secularized views. Accordingly, two distinct currents are generated: the Christian moral system, and the secular ethical system. Secular, or social, bioethics, deeply anchored in contemporary secularism, avoids religious and moral beliefs, advocating the progress of bio-technologies with applicability to human nature, and accepting moral relativism. These challenges, of an ethical and moral nature, require Christian Orthodox bioethics to adopt a position joining the ecclesial, spiritual, and pastoral experience with the reflections and*

* PhD Candidate, Faculty of Orthodox Theology at "1 Decembrie 1918" University in Alba Iulia, Romania.

proposals of biologists. The Christian perspective in bioethics implies abandoning the distant concepts grounded only in the common good and mutual interest, and taking roots firmly in the recognition and experience of a transcendent God and in a morality with a full content.

Key words: *secular bioethics, quality of life, autonomy principle, utilitarianism, sanctity of life.*

Etică și relativism moral în reperle și provocările bioeticii seculare

Societatea contemporană secularizată și globalizantă ne descoperă tipologia omului postmodern care refuză tot mai mult în a se prosterna în fața Rațiunii Creatorului, înălțându-și altare propriei rațiuni, cu ajutorul cărora încearcă să devină el însuși stăpân absolut al Universului.

Plămădită din interferența a două cunoașteri, cea biologică, a ființei percepută ca existență organică și cea etică, înțelegea ca sistem de norme și principii morale care definesc valoarea ființei umane, din punct de vedere conceptual „bioetica” însumează o arie semantică foarte extinsă, aspect dovedit de multitudinea și diversitatea definițiilor pe care le-a primit. Deși mediile științifice internaționale, și în mod special cele americane, îl consideră pe Van Rensselaer ca fiind primul care a utilizat și apoi conceptualizat acest termen în anul 1970, totuși pastorul și filozoful german protestant Fritz Jahr a redactat în anul 1927, în revista germană „Kosmos”, un inovator și original articol intitulat „Bio-Ethik. Eine Umschau über die ethischen Beziehungen des Menschen zu Tier und Pflanze”² în care utilizează acest termen. În acest sens el precizează că „regulile pentru acțiunile noastre ar putea fi cerințe de natură bio-etică: respectarea fiecărei ființe vii de pe principiul scopului în sine și tratarea ei, dacă este posibil, ca atare”³.

² „Bio-etica. Un tur de orizont al relațiilor etice între oameni, plante și animale”.

³ Fritz Jahr, *Aufsätze zur Bioethik* 1924-1948, Münster, Lit Verlag, 2013, pp. 25-26.

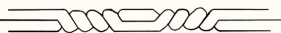
Bioetica adresează oamenilor de știință dar și fiecărei persoane, responsabilă și conștientă de dimensiunea creștină a propriei sale existențe precum și a semenului, întrebarea fundamentală: care sunt valorile morale și spirituale care constituie firul roșu călăuzitor pentru noi, creștinii mileniului III, în contextul provocărilor biotehnologice contemporane?

Relativismul generează un nou tip de gândire conform căreia ceea ce este valabil pentru propria persoană nu este în mod obligatoriu valabil și pentru semenul său, în condițiile în care nu există nici o instanță sau o autoritate obiectivă și incontestabilă care să interzică acest lucru. Ceea ce omul a construit spiritual până acum, același om, dar parcă cu totul altul, neagă cu vehemență. Se poate observa aici un aspect evident: s-a încheiat etapa normelor externe cu Trascendentul, cu autoritatea Divinității, datoriiile sociale devenind utilitariste, cele familiale superficiale, iar despre cele comunitare vorbindu-se la trecut.

Bioetica suferă și ea influențele curentelor religioase și morale și este important ca acestea să fie identificate pentru a stabili modalitatea prin care gândirea omului le acceptă și pentru a se putea identifica în funcție de acestea care sunt valențele pastorale și misionare pe care Biserica și creștinismul le poate pune la dispoziție, în vederea promovării unei bioetici ortodoxe cu un conținut moral adecvat⁴.

Autonomia umană reprezintă una dintre efectele cele mai serioase ale relativismului moral, pentru că prin „autonomizarea umanului”, ființa umană este tehnologizată în mod excesiv. În fapt, se afirmă libertatea umană, prin acceptarea rațiunii ca fiind singurul reper necesar instituirii unei societăți care poate duce la fericirea individului. Această autonomie se extinde și la elementul divin, concretizându-se în individualism religios, social și cultural, puternic generator de numeroase derapaje morale, în care biotehnologizarea umanului pare

⁴Thomas J., Bole III, *The person in secular and in orthodox-catholic bioethics*, în „Christian Bioethics”, 2000, 6 (1), pp. 86-90.

a fi un imperativ⁵. Un alt element este reprezentat de „individualizarea comportamentului moral”, în care morala este centrată pe individ și pe voința lui, cu scopul de a nu-i fi lezate drepturile și libertățile sale, cerințe care nu vizează nimic altceva decât binele individual. Totul îi este permis omului postmodern pentru a-și putea dezvolta fără constrângeri personalitatea, convertită de fapt în individualitate. De aceea astăzi valorile care se promovează la nivel individual sunt cu prioritate cele preferate de individ, valori din care sunt absente conotațiile religioase sau cele comunitare. Principalele surse pentru justificarea unor acțiuni neacceptate sunt „libertinajul moral” și „permisivitatea morală”. Postmodernitatea are tendința de a îndeplini visul uman etern al dispariției normelor, regulilor și atitudinilor morale creștine. Desprinzându-se de libertatea în Dumnezeu, omul resimte orice limită mai degrabă ca pe o îngrădire a personalității sale decât ca pe o șansă de întărire și creștere spirituală⁶. „Ambiguitatea”, ca factor al relativismului moral, introduce în sfera vieții religioase incertitudinea care duce la dispariția reperelor religioase și apariția elementelor sincretiste.

În mod paradoxal spiritul moralei este afirmat pretutindeni, este invocat permanent, totul primind o conotație etică, în afacere, în instituțiile publice sau în viața de familie. Pe de altă parte, la nivel practic imoralitatea și acțiunile reprobabile săvârșite în mod individual sau colectiv cresc alarmant. „Relativizarea relației cu aproapele” și cu „sinele” sunt rezultatul comportamentului preponderent individualist și egoist al omului contemporan, care îl îndepărtează pe semenul său din atenție și îl așează într-un plan secund⁷.

⁵ Charles Rubin, *Human Dignity and future of Man*, în Adam Schulman, Thomas W. Merrill, „Human Dignity and Bioethics. Essays Commissioned by the President's Council on Bioethics”, Washington, D. C., Washington University Press, 2008, pp. 155-173.

⁶ H. Tristram JR. Engelhardt, *Sin and bioethic: why a liturgical anthropology is foundational*, în „Christian Bioethics”, 2005, 11 (3), pp. 221-239.

⁷ Georgios Mantzarides, *Globalization and universality: chimera and truth*, în

Omul postmodern se află în postura de a se căuta pe sine însuși, uitând de unde a plecat și unde se poate regăsi din nou, din cauza faptului că „accentuarea raționalistă a existenței sale l-a făcut să-și uite rădăcinile, individualismul - să se închidă comunicării duhovnicești profunde cu semenii și cu natura și să se raporteze moral prin faptă la divinitate iar noul materialism și tehnicismul - să se mintă, spunându-și că scopul existenței este... el însuși”⁸

Liberalismul, utilitarismul și materialismul în contextul biotehnologiilor contemporane

Apariția bioeticii seculare ca domeniu academic și fundament pentru politicile publice de asistență medicală a fost una dintre cele mai dramatice evoluții culturale a lumii postbelice. Cu această perioadă s-a înregistrat un interes tot mai crescut atât în ceea ce privește etica medicală dar și în dezvoltarea științelor medicale biotehnologice.

Liberalismul radical

Această perspectivă pleacă de la premiza faptului că nu există un mod de cunoaștere a unui adevăr obiectiv comun și coincide pe plan teoretic cu pluralismul bioetic înțeles nu doar ca o considerare factuală a pluralității de etici ci și ca o afirmare a ireductibilității acestora⁹. Pluralitatea viziunilor morale, care stau la baza postmodernității, reprezintă fără îndoială o provocare serioasă la adresa moralei contemporane. Elementele sau dimensiunile moralei nu pot fi integrate în această viziune secularistă. Orice viziune etică subiectivă este acceptată pasiv. Cu alte cuvinte, morala nu se întemeiază pe fapte, nici pe valori morale sau transcendente, ci pe aplicarea automată a individului. Deoarece fiecare acționează în conformitate cu libertatea

„Christian Bioethics”, 2002, 8 (2), pp. 199-207.

⁸ Ștefan Iloaie, *op. cit.*, p. 174.

⁹ Sharon Tamar, *Human nature in an age of biotechnology*, Dordrecht, Springer Netherlands, 2014, p. 33.

sa de conștiință, avem de a face cu un subiectivism radical și cu un relativism moral nelimitat¹⁰.

Bioetica liberală reține faptul că dezbateră publică este posibilă numai dacă se caută originea autorității morale, dar nu în principii morale ci în simplul fapt al acordului dintre subiecți sau dintre comunitățile umane. În această perspectivă există două principii bioetice: principiul autonomiei și principiul beneficienței. Primul principiu stabilește granițele morale fiecărei comunități morale iar al doilea principiu identifică conținutul vieții morale în evidențierea a ceea ce este bine interpretat într-un context modern „fă bine și altora” și „fii o persoană bună”¹¹. Din punct de vedere juridic, persoanei îi este garantată posibilitatea de manifestare a capacității contractuale și din acest motiv viața umană prenatală, neonatală sau terminală are un statut problematic. Mai exact, cei incapabili să-și dea consensul devin obiecte de cercetare ale „agenților morali”, care pot să-i sacrifice în vederea realizării altui bine, precum progresul cunoștințelor biomedicale¹².

Utilitarismul

Acest curent are o prezență notabilă în bioetică, mai ales datorită teoriilor utilitariste ale consecințianismului și egalitarismului, care permit evaluarea acțiunilor oamenilor, pe baza unui criteriu al binelui și al răului, cu imperativul moral de „maximizare a binelui”. Se caută justificarea valorilor morale pe baza evaluării consecințelor produse de o acțiune și nu pe baza agentului sau a actului în sine. „Calculul utilului” ca bunăstare trebuie să ia în considerare, în mod

¹⁰ Mircea Gelu Buta, Iulia Alexandra Buta, *Bioetica între mărturisire și secularizare*, Cluj- Napoca, Renașterea, 2008, p. 79-80.

¹¹ Alastair V. Campbell, *Bioethics the basics*, New York, Routledge, 2013, pp. 32-38.

¹² Maria Aluaș, *Bioetica în dezbateră contemporană. Istorie și interpretări*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai-Bioethica”, nr. 1, 2011, ianuarie- iunie, pp. 45-46.

egal interesele fiecărui individ și să maximizeze interesele tuturor indivizilor implicați¹³. Pentru utilitarismul egalitarist principiul de considerare egală a intereselor presupune nediscriminarea între interese egale ale diferiților indivizi, dincolo de apartenența lor la o specie. Recunoașterea dreptului de a nu suferi nu echivalează cu recunoașterea dreptului de a trăi. Dreptul de a nu suferi în mod inutil are ca finalitate obligația de a suprima viața celui care suferă. Unica limită pentru nesuprimarea vieții este preferința de a trăi a celui ce suferă, în cazul în care voința acestuia nu contrastează cu preferințele altora. Oricum, un individ auto-conștient dacă își auto-evaluează negativ viața și consideră că trebuie să moară atunci dorința sa trebuie respectată¹⁴. Într-un final etica utilitaristă înlocuiește conceptul de „sacralitate a vieții”, cu cel de „calitate a vieții”¹⁵, conform căruia un individ, pentru a avea statutul de persoană, trebuie să îndeplinească anumite standarde de calitate a vieții.

Materialismul

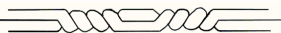
Prin emanciparea biologiei în secolele XVIII-XIX, s-a încercat o explicație asupra originii și funcțiilor vieții în afara supozițiilor metafizice și teologice. Modelul materialist sau modelul socio-biologic propune o etică descriptivă conform căreia în evoluția ei societatea elaborează și modifică norme și valori. În această abordare deosebirea dintre natura umană și cea animală sunt estompate foarte mult, psihicul uman nefiind considerat radical diferit de cel animal¹⁶. Acesta este, de exemplu, și unul din argumentele suprimării embrionului uman încă din primele stadii de dezvoltare. În acest sens dr. James Watson, câștigător al premiului Nobel, susținea că nici un

¹³ Solomon David, *Christian bioethics, secular bioethics, and the claim to cultural authority*, în „Christian Bioethics”, 2005, 11 (3), pp. 349-350.

¹⁴ Jonathan Baron, *Against Bioethics*, Cambridge, MIT Press, 2006, pp. 25-43.

¹⁵ Daniel M. Hausman, *Valuing Health Well-Being, Freedom and Suffering*, Oxford, Oxford University Press, 2015, pp. 105-119.

¹⁶ Solomon David, *op. cit.*, pp. 351-353.

nou-născut nu ar trebui să fie declarant viu până când nu trece câteva teste referitoare la moștenirea sa genetică: „Dacă un copil nu a fost declarat viu până la trei zile după naștere, atunci fiecărui părinte ar trebui să i se permită să ia decizia de a lăsa copilul să moară, salvându-l astfel de mizerie și suferință”¹⁷.

Pastorație și misiune în bioetica ortodoxă contemporană

Bioetica creștină poate fi definită ca întâlnirea armonioasă dintre competența medicală, iubirea jertfelnică și revelația creștină. Fiind o disciplină a moralei creștine aplicate, ea cercetează și emite norme morale în concordanță cu Sfânta Scriptură și învățăturile Sfinților Părinți pentru a păstra integritatea anatomică și spirituală a ființei umane și pentru a fundamenta moral actul medical și deciziile necesare în practica și cercetarea biotehnologică¹⁸.

Privite din perspectiva unei abordări eminentemente ortodoxe, între bioetica laică și cea creștină nu poate exista o împăcare. Ele sunt studiate și analizate ca două științe distincte pentru ca deciziile conștiinței să opereze în cunoștință de cauză. Dacă bioetica laică cercetează și scormonește trupurile oamenilor ca un proces lipsit de perspectivă, bioetica creștină poate fi asimilată unui proces permanent de apărare a minunatei ființe umane.

Teologia ortodoxă pune la îndemâna bioeticianului un sistem de valori divino-umane care îl ajută să înainteze eficient din punct de vedere moral. Hristos este Logosul Întrupat Atotproniator al universului iar legile guvernatoare izvorăsc din persoana Lui. *Bios-ul*, viul este în mâna Lui proniatoare și de aceea deciziile asupra vieții

¹⁷ Norman L. Geisler, *Christian Ethics-Options and Issues*, Michigan, Baker Book House, 1989, apud Natalia Vlas, *Bioetica și perspectiva creștină*, în „Perspective”, nr. 8, 2007, pp. 10-11, nota 33.

¹⁸ George Istodor, *Bioetica creștină și bioetica seculară: complementaritate sau antagonism?*, în Mircea Gelu Buta (coord.), „Medicii și Biserica”, vol. VIII, Cluj-Napoca, Renașterea, 2010, p. 287.

nu se pot lua fără a-L chema pe El¹⁹. Învățătura creștină așează la temelii bioeticii valorile esențiale revelate, practicate între creștini și care îl transformă duhovnicește pe om, depășind accentuarea materialismului și importanța exagerată a trupului, a vieții terestre și a schimbărilor exterioare. Pastorația și valențele bioeticii creștin-ortodoxe au ca accente predominante următoarele abordări:

„Prezența lui Dumnezeu” în această lume, în persoana și în viața umană, este o existență plenară, concretă și definitorie, fiind reper pentru întreaga creație. De cunoașterea acestei prezențe depinde instaurarea raporturilor de credință dintre om și Dumnezeu²⁰, dar și dintre persoană și creație. Este important de menționat faptul că numai o bioetică întemeiată pe experimentarea unui Dumnezeu transcendent poate oferi o morală cu un profund conținut creștin²¹. Afirmarea prezenței elementului divin în viața persoanei umple existența de sens prin raportare la transcendent.

„Viața umană” cuprinde în sine nu numai latura sa biologică ci și dimensiunea duhovnicească, cele două realități fiind inseparabile. Misiunea bioeticii creștine, din acest punct de vedere, este acela de a promova o atitudine de prețuire și ocrotire a vieții umane, pentru că scopul ei ultim este îndumnezeirea. În acest sens, „bioetica este iubirea vieții”.

„Omul-persoană” este subiectul bioeticii creștine pentru că el însuși este subiectul relațiilor cu transcendentul dar și cu celelalte persoane cu care intră în contact. Biserica are obligația și misiunea de a pune la dispoziția omului mijloacele spirituale, de a urmări aplicarea

¹⁹ Pavel Chirilă, Lucian Gavrilă, Cristina Gavrilovic, Lucian Băndoiu, *Pricipii de bioetică. O abordare ortodoxă*, București, Edit. Christiana, 2008, pp. 21-22.

²⁰ James F. Childress, *Religion, Theology and Bioethics*, în Franklin G. Miller, John C. Fletcher, James M. Humber (editors), „Bioethics. Interdisciplinary Perspective”, New Jersey, Humana Press, 2007, pp. 46-50.

²¹ Engelhardt H. Tristram JR., *Moral pluralism, the crisis of secular bioethics, and the divisive character of christian bioethics: taking the culture wars seriously*, în „Christian Bioethics”, 2009, 15 (3), p. 240.

normelor de morală în cadrul social în care omul conviețuiește cu semenii săi, vizând în mod special dimensiunea fundamentală a bioeticii²². E imperios necesar ca problemele bioetice actuale să fie permanent actualizate și dezbătute în cadrul Bisericii, prin reafirmarea normelor morale, practicate în cadrul comunităților creștine.

„Dimensiunea socială” este un alt aspect important pe care Biserica trebuie să-l aibă în vedere atunci când este vorba de domeniu bioeticii, mai ales pentru faptul că ea cuprinde arii din ce în ce mai extinse: de la liberalizarea avortului la căsătoriile dintre persoane de același sex, de la experiențele pe embrioni la organismele modificate genetic, de la ecologie la eutanasiu. Biotehnologiile actuale reeditează un mai vechi conflict dintre credință și știință. Modificarea radicală a imaginii despre lume prin intermediul științei moderne nu poate fi înțeleasă fără punerea acestui fapt în contextul procesului de secularizare²³. În aceste condiții, Bisericii îi revine responsabilitatea de a arăta că raportul dintre credință și știință în ceea ce privește orizontul bioeticii este cel redat de Mântuitorul: „Da-ți cezarului ce este al cezarului și ce este al lui Dumnezeu, lui Dumnezeu” (Matei 22, 21).

„Dezbaterea publică bioetică” reprezintă fără îndoială și ea o formă concretă de pastorație. În general, dezbaterile bioetice de tip public sunt aproape în totalitate seculare și urmăresc eliminarea convingerilor morale creștine și percepțiilor spirituale din viața morală publică. Creștinii sunt, de cele mai multe ori, puși în situația să refuleze angajamentele lor cele mai profunde. Creștinismul trebuie să se opună culturii generale seculare actuale tocmai pentru că el posedă o percepție superioară asupra modelului moral bioetic prin intermediul unei viziuni corecte asupra omului și lumii. Conform principiului care

²² Idem, *Sin and bioethic: why a liturgical anthropology is foundational*, în „Christian Bioethics”, 2005, 11 (3), pp. 221-227.

²³ Radu Preda, *Tradiție și modernitate în dezbatere bioetică actuală. Considerații social-teologice*, în Mircea Gelu Buta (coord.), „Medicii și Biserica”, vol. VIII, Cluj-Napoca, Renașterea, 2010, pp. 202-203.

spune ca nici o politică publică nu poate fi neutră²⁴, toți creștinii au obligația morală de a susține idei și argumente bioetice creștine în cadrul forumului public și de a impregna cultura modernă, printr-o invitație la convertirea mentalităților secularizante²⁵.

Concluzii

În articolul de față am încercat să radiografiez în mod succint și interdisciplinar cele mai importante aspecte pe care le utilizează bioetica seculară în definirea metodelor și conținutului său. Scopul acestei analize a fost acela de a identifica metodele pastorale cele mai eficiente în propovăduirea bioeticii creștine, o bioetică a iubirii și compasiunii în care viața umană biologică și spirituală are de partea ei o morală creștină capabilă de a răspunde noilor provocări biotehnologice.

Omul se mântuiește prin Hristos dar și prin aproapele său, aspect subliniat tot mai pregnant de domeniul bioeticii, unde persoana depinde definitoriu de cel de lângă ea. Aici, în cadrul acestei relații, se definește până la urmă relația bioeticii cu credința, deoarece de calitatea raportării la transcendent va depinde atitudinea noastră a tuturor față de viață, în cadrul căreia se manifestă Însuși Dumnezeu, Viața noastră.

²⁴ Søren Holm, *Policy-Making in Pluralistic Societies*, în Bonnie Steinbock (editor) „The Oxford Handbook of Bioethics”, Oxford, Oxford University Press, 2007, p. 155.

²⁵ Mark J. Cherry, *Bioetica creștină și forumul public: De ce trebuie să se implice creștinii în dezbaterile morale publice*, în „Revista Română de Bioetică”, vol. VII, nr. 1, ianuarie-martie, 2009, pp. 47-49.

